

STÁTNÍ TECHNICKÁ KNIHOVNA – VZNIK A VÝVOJ V LETECH 1718–1945

Eva Sošková
Státní technická knihovna
e.soskova@stk.cz

Státní technická knihovna (STK) patří k nejvýznamnějším českým technickým knihovnám. Shromažďuje a veřejnosti zpřístupňuje domácí i zahraniční literaturu a další informační zdroje především z oblasti techniky a aplikovaných přírodních věd. Ve fondu STK, který v současnosti čítá více než 1,2 milionu svazků, jsou zastoupeny především knihy a časopisy, zahrnuty jsou však i všechny další typy dokumentů a informačních pramenů kromě patentů a zahraničních norem. V úplnosti jsou ve fondu dostupné české disertační a habilitační práce a grantové zprávy.

STK zajišťuje svým uživatelům komplexní informační služby a iniciuje a realizuje řadu projektů, které reflektují nejnovější vývoj v oboru a rozšiřují možnosti přístupu k odborným informacím. K těmto projektům patří např. Virtuální polytechnická knihovna (<http://www.vpk.cz>), která prostřednictvím spolupráce několika desítek českých technicky zaměřených knihoven podstatně zvyšuje dostupnost primárních dokumentů, nebo portál STM (Science, Technology, Medicine – věda, technika, lékařství, <http://www.portalstm.cz/>), který zprostředkovává přístup k licencovaným i volně dostupným informačním zdrojům z oblasti STM.

Snaha STK o vysoký standard moderních informačních služeb sloužících zejména pro podporu výzkumu, vývoje a vzdělávání vedla v roce 2000 k návrhu projektu Národní technické knihovny, který by měl být realizován v roce 2006 výstavbou nové budovy technické knihovny, která zahrne fond STK a část fondů knihoven Českého vysokého učení technického (ČVUT) a Ústřední knihovny Vysoké školy chemicko-technologické.

Výstavba a zprovoznění Národní technické knihovny v areálu vysokých škol v Praze 6-Dejvicích se zcela jistě stane důležitým mezníkem v letos 286letých dějinách STK, ale zároveň bude i jejich logickým pokračováním. STK, do roku 1960 Knihovna vysokých škol technických (KVŠT)¹⁾, vznikla a v průběhu 18., 19. a v 1. polovině 20. století se totiž vyvíjela jako knihovna určená pro potřeby pedagogů a studentů pražských vysokých škol technických, které prošly složitým vývojem od zřízení stavovské profesury inženýrství v roce 1718 až po dnešní ČVUT založené v roce 1920.

Cílem článku je proto tyto bohaté dějiny STK přiblížit, a to pro období od roku 1718, o kterém lze hovořit jako o roku založení předchůdkyně dnešní STK, až do roku 1945, kdy končí jedna z důležitých etap vývoje STK, resp. tehdejší KVŠT.

KLÍČOVÉ UDÁLOSTI Z DĚJIN STK

Následující text stručně shrnuje nejdůležitější události, které ovlivnily vznik a vývoj STK, v dalších kapitolách jsou pak podrobně rozpracovány jednotlivé aspekty vývoje

STK se zaměřením na její organizační postavení, fondy, prostory a nejvýznamnější osobnosti, které v knihovně působily.

1718 České stavy rozhodly svým dekretem vydaným dne 9. listopadu 1717 zřídit profesuru inženýrství a profesorem jmenovat Christiana Josefa Willenberga (nar. 4. dubna 1655 v Lehnici ve Slezsku, zemř. 21. listopadu 1731 v Praze [6]), a to s platností od 1. ledna 1718 [8].²⁾ Tento dokument je považován za zakládací listinu STK, protože v bodě 4 uvedeného dekretu se Willenbergovi uděluje jednorázový příspěvek 300 zlatých na knihy, modely a přístroje s tím, že bude pořízen jejich řádný inventář.³⁾

1726 Český zemský sněm rozhodl od 1. března penzionovat Ch. J. Willenberga a jmenovat profesorem inženýrství malíře a architekta Johanna Ferdinanda Schora, původem z Innsbrucku (nar. 24. června 1686, zemř. 4. ledna 1767). V tomto rozhodnutí se ukládá Willenbergovi inventárně⁴⁾ předat instrumenty (tj. i knihy) zakoupené za 300 zlatých, které byly přiděleny dekretem z 9. listopadu 1717.

1775 Zemský výbor vydává 16. února instrukci pro třetího a posledního profesora inženýrství Franze Leonharda Hergeta (nar. 6. listopadu 1741, zemř. 3. října 1800) o počtu žáků a rozsahu jejich vyučování, a to „podle knih a pomůcek, které si [Herget] sám opatří“. Herget byl profesorem jmenován od 13. února 1767 (po úmrtí J. F. Schora) jako absolvent inženýrské školy a asistent předchozího profesora.

1777 Prof. Herget získává pro přednášky a umístění sbírky knih a dalších pomůcek jednu posluchárnu a tři menší místnosti v Klementinu (do té doby přednášeli profesori ve svých bytech, kde také měli sbírky knih a přístrojů).

1786 Stavovská inženýrská škola, jak byla profesura inženýrství v té době nazývána, dostává pro svoje vyučování a umístění sbírek knih a učebních pomůcek k dispozici budovu Svatováclavského semináře po zrušeném jezuitském řádu (Praha 1, Husova, tehdy Dominikánská ulice č. 5). Zde knihovna sídlila až do roku 1935.

1788 Zemské stavy dekretem z 11. září povolují Stavovské inženýrské škole mj. roční dotaci 250 zlatých na nákup knih a jiných učebních pomůcek.

1803 Dvorským dekretem ze 14. března povoluje císař František I. zemským stavům zřízení Polytechnického ústavu království Českého.

^{3,4}
1806 10. listopadu slavnostně zahajuje vyučování Königl. böhmische ständische technische Lehranstalt zu Prag (Královské české stavovské technické učiliště v Praze). Tato instituce přejímá sbírku knih vytvořenou v průběhu uplynulého století třemi stavovskými profesory inženýrství. Údaje o rozsahu sbírky se různí od 600 do 1700 svazků. Převzaté knihy byly označeny exlibris s názvem instituce (K. B. St. techn. Lehranstalt).

1831 Ředitel a zakladatel Královského českého stavovského technického učiliště F. J. Gerstner (nar. 22. února 1756, zemř. 25. června 1832) pověřuje dne 31. května péčí o sbírku knih adjunkta na obo-

ru chemie Karl Josepha Napoleona Ballinga, pozdějšího profesora a rektora polytechnického ústavu. Balling soustřeďuje knihy v majetku ústavu, zakládá sbírku evidovanou v inventárních seznamech a stavěnou v pěti oborových skupinách, pořizuje rejstřík knih podle autorů, vede evidenci výpůjček a vytváří tak první vrstvu fondu dnešní STK dochovanou v původní podobě do současnosti.

- 1863** Český zemský sněm vydává svým rozhodnutím z 11. dubna Nový organizační statut Královského českého polytechnického zemského ústavu. Knihovny se týkají paragrafy 9 a 15, jejichž text dokumentuje, že knihovna byla v té době nepostradatelnou a dobře fungující složkou ústavu. Tímto statutem bylo zavedeno vyučování v české řeči vedle dosavadní německé. Období do roku 1869, kdy byly zřízeny samostatné polytechnické ústavy, český a německý, nazývá prof. Velflík [2] obdobím „utraquistickým“.
- 1865** Prostory a služby knihovny se od 1. ledna rozšiřují o čítárnu pro studenty vybavenou volně přístupnou příruční knihovnou.
- 1869** Rakouské ministerstvo kultu a vyučování vydává 29. dubna výnos č. 3331, kterým se rozděluje Polytechnický ústav království Českého na dva samostatné, český a německý, placené ze zemských prostředků. V organizačním statutu vydaném tímto výnosem [9] se knihovny týkají dva paragrafy (shodného znění jako ve statutu z roku 1863 s tím, že § 9 začíná větou „Oba polytechnické ústavy mají společnou knihovnu...“). Knihovna začala používat dvojjazyčné razítko „Bibliothek der k. k. polytechnischen Institute zu Prag – Knihovna c. k. polytechnických ústavů v Praze“.
- 1870** Skriptor knihovny Josef Veselý vydává tištěný katalog celého fondu knihovny v českém a německém jazyce.
- 1874** Výnosem č. 16746 ze 6. prosince přejímá rakouské ministerstvo kultu a vyučování oba polytechnické ústavy na náklady státu od 1. ledna 1875.
- 1878** Knihovně se zvyšuje roční dotace na nákup knih z 1800 na 4000 zlatých.
- 1879** Výnosem č. 13568 z 29. srpna přiznává ministerstvo kultu a vyučování oběma polytechnickým ústavům označení „vysoká škola technická“ (technische Hochschule). Knihovna mění razítko na „Bibliothek der k. k. technischen Hochschulen in Prag – Knihovna c. k. vysokých škol technických v Praze“.
- 1898** Skriptor knihovny Vojtěch Valenta vydává nový tištěný katalog celého fondu knihovny, uspořádaný podle systematického třídění vytvořeného pro tento účel profesory vysokých škol technických. Dodatek vydaný v roce 1905 zachycuje fond knihovny do roku 1903. Oba katalogy vyšly v české a německé verzi.
- 1920** Vláda nové Československé republiky zřizuje svým usnesením z 20. srpna České vysoké učení

technické (namísto dosavadní České vysoké školy technické). Pro knihovnu se tím nic podstatného nemění, tvorbu jejího fondu nadále určují profesorské sbory ČVUT a Německé vysoké školy technické; knihovna sídlí ve stísněných prostorách německé techniky v Husově ulici č. 5 v Praze 1 a je i nadále přístupná pouze pedagogům a studentům obou pražských technik, členům univerzit a státním a městským úředníkům.

- 1935** Knihovna vysokých škol technických se v květnu stěhuje do východního křídla Klementina adaptovaného pro její potřeby, vybaveného moderní technikou (potrubní pošta, horizontálně-vertikální dopravník, elektrická požární signalizace, dvoupodlažní kovová regálová konstrukce, vzduchotechnický systém větrání velké studovny) a zdůrazňujícího ve svém stavebním provedení a uměleckém ztvárnění interiérů technické prvky. Podle mínění současníků byla adaptace nejmodernější budovou velké vědecké knihovny ve střední Evropě. Přestavba provedená za 4,5 milionů tehdejších korun podle požadavků a návrhů tehdejšího ředitele KVŠT dr. Antonína Mouchy je dílem arch. dr. ing. Ladislava Machoně.
- 1945** Knihovna je zpřístupněna nejširší veřejnosti (čtenářem může být každý občan ČSR starší 15 let i cizí státní příslušník) a začíná cílevědomě usilovat o realizaci dlouholetého ideálu českých inženýrů a techniků – vybudovat v Praze ústřední technickou knihovnu poskytující služby široké odborné veřejnosti na nejvyšší možné úrovni soudobého stavu poznání. Dekretem prezidenta Československé republiky z 18. října se ruší Německá vysoká škola technická v Praze se zpětnou platností od 17. listopadu 1939. Knihovna se však nadále nazývá Knihovnou vysokých škol technických až do roku 1960.

ORGANIZAČNÍ POSTAVENÍ KNIHOVNY

Přestože lze počátky dějin STK datovat již k roku 1718, kdy byla Ch. J. Willenbergovi přidělena dotace na nákup knih pro tehdy nově zřízenou profesuru inženýrství, vlastní knihovna ve smyslu organizované, evidované a jednotně obhospodařované sbírky knih vznikla o více než sto let později. Základ fondu pozdější KVŠT byl totiž vytvořen až po roce 1831 z literatury do té doby rozptýlené u jednotlivých pedagogů Polytechnického ústavu království Českého. Při reorganizaci ústavu v roce 1836, tedy po třiceti letech od jeho vzniku, již byla knihovna jeho řádnou organizační složkou, protože do nového organizačního statutu ústavu byly začleněny dva paragrafy, které se knihovny bezprostředně týkají:

§ 9

Účelem knihovny ústavu jest, aby se stala co možná dokonalou sbírkou veškerých důležitějších spisů v celé technické literatuře.

Otevřením čítáren a zapůjčováním knih domů má knihovna sloužit jak vyučovacím silám, tak i studujícím ústavu. Právo vypůjčování přísluší i vyučovacím silám jiných veřejných ústavů.

Podmínky, za kterých je vypůjčování povoleno, mají se sestavit ve zvláštní instrukci pro knihovnu.

§ 15

Zemský výbor je sám oprávněn jmenovat úředníky a sluhy pro knihovnu a muzejní kancelář ústavu a se souhlasem sněmu jim stanovit plat.

Z hlediska administrativního zařazení knihovny je zájímavý zejména § 15. Protože pracovníci knihovny nebyli jmenováni a honorováni rozhodnutím rektora polytechnického ústavu, později české a německé vysoké školy technické, měli do značné míry (po administrativní stránce) na ústavu nezávislé postavení.

Je pravděpodobné, že toto ustanovení mělo souvislost s ustanoveními Instrukce pro c. k. univerzitní a studijní knihovny, vydané dekretem studijní dvorské komise č. 2930 z 23. července 1825 [7]. V této instrukci se personálních záležitostí týkají dva paragrafy:

§ 127

Knihovna a její přednosta jsou, stejně tak jako studijní ředitelé, bezprostředně podřízeni zemskému úřadu, kterému předkládají svoje zprávy a od kterého dostávají všechna nařízení a rozhodnutí týkající se knihovny a jejího personálu.

§ 128

Nicméně je nutno knihovny považovat za součást univerzit a lyceí, k nimž náležejí, a proto mají přednostové knihoven nejen vzít na vědomí a dodržovat všeobecná nařízení, která se týkají celého učebního ústavu a jeho personálu, ale také vedoucí studijních oborů se mají při problémech s půjčováním knih nebo obsluhou čítárny bezprostředně spojit s přednostou knihovny a pokusit se věc vyřešit dvoustrannou dohodou bez pomoci zemského úřadu. Totéž platí obráceně o přednostovi knihovny. Všechny ty případy, ve kterých nedojde k dohodě mezi akademickou obcí a přednostou knihovny, se předloží zemskému úřadu.

Při další reorganizaci polytechnického ústavu v roce 1869, tj. při jeho rozdělení na dva samostatné ústavy, český a německý, byl vydán nový organizační statut [9], ve kterém se knihovny týkají dva paragrafy.

Paragraf 9 ve statutu z roku 1869 má stejné znění jako § 9 ve statutu z roku 1863 s tím, že formulace úvodní věty byla změněna takto: „Oba polytechnické ústavy mají společnou knihovnu, která má představovat co možná...“. Ustanovení o tom, že knihovní personál jmenuje zemský výbor a se souhlasem zemského sněmu stanoví jejich platy, je uvedeno v § 14.

Statut z roku 1869 platil s některými změnami provedenými v roce 1874 při převedení polytechnických ústavů z podřízenosti české zemské samosprávě do podřízenosti rakouského státu a v roce 1879 při přejmenování polytechnických ústavů na vysoké školy, které se však netýkaly knihovny, až do roku 1920. V tomto roce československá vláda svým usnesením z 20. srpna zrušila dosavadní statut z roku 1869 i s pozdějšími změnami a schválila nový Organizační statut Českého vysokého učení technického. V tomto statutu se týká knihovny pouze ustanovení o zřízení společné knihovní komise, v níž měla každá fakulta ČVUT jednoho člena.

Vedle obecně platné instrukce z roku 1825 měla KVŠT pro vedoucího knihovny ještě svoji speciální „Instrukci pro přednostu knihovny obou vysokých škol technických v Praze“ [9]. Její publikovaný text byl schválen výnosem

rakouského ministerstva kultu a vyučování v roce 1905, dá se však předpokládat, že navazoval na starší text vzniklý po roce 1863, kdy statut polytechnického ústavu sestavení zvláštní instrukce pro knihovnu uložil.

V § 1 instrukce z roku 1905 se praví: „Přednosta knihovny je v administrativním vztahu podřízen místodržitelství, ve vědeckém vztahu kuratoriu volenému oběma profesorskými sbory vysokých škol technických k obstarávání knihovnických záležitostí a má se s podáními, která se týkají vědeckého řízení obecně a stejně tak knihovního řádu, obracet na knihovní kuratorium, podání týkající se místodržitelství předávat přímo jemu.“ Ustanovení uvedených rakouských instrukcí byla platná i v Československé republice až do roku 1945.

První organizační statut KVŠT jako samostatné organizace bez přímé administrativní vazby na ČVUT byl vydán až v roce 1953. Tento statut určuje mimo jiné KVŠT funkci ústřední technické knihovny ČSR.

Vytvoření ústřední technické knihovny ČSR byla myšlenka, která vznikla pravděpodobně na České vysoké škole technické v roce 1918. V zápise z jednání profesorského sboru této školy konaného 5. listopadu 1918 je zaznamenáno: „Z podnětu prof. Klíra usneseno bylo dopisat všem korporacím v Praze, které mají knihovny technického rázu, zda by byly ochotny uvažovati o spojení těchto knihoven a přenesení do jediné společné budovy.“ Profesorský sbor České vysoké školy technické se touto myšlenkou zabýval opět po roce na svém zasedání 12. listopadu 1919. V zápise z tohoto jednání je uvedeno: „Prof. Falbr připomíná, že jest nutno vybudovati jednu ústřední technickou knihovnu, a prof. Špaček připomíná, že v tomto směru již bylo jednáno, že ministerstvo veřejných prací by jednání to opět uvítalo.“

Do řešení této otázky se zapojila také Jednota pro povzbuzení průmyslu, na jejíž popud se začátkem ledna 1921 konala schůze všech zástupců knihoven technického rázu. Byl zvolen výbor pro „Ústřední technickou knihovnu a čítárnu v Praze“ (předseda dr. V. Mařík a prof. Ant. Klír), který zaujal stanovisko, že by se měly v nejbližší době sloučit tyto knihovny:

- KVŠT
- Knihovna Spolku čs. architektů a inženýrů
- Knihovna Jednoty pro povzbuzení průmyslu
- Knihovna technického muzea

Společná knihovna měla být provizorně umístěna v kostele sv. Václava na Zderaze, který bylo město Praha ochotno zapůjčit, a dále bylo jednáno s ministerstvem veřejných prací o staveništi pro budovu knihovny. Záměr však nakonec nebyl uskutečněn.

FONDY KNIHOVNY

Tvorba knihovního fondu a jeho financování

První částkou určenou na nákup knih a dalších učebních pomůcek bylo 300 zlatých předaných Ch. J. Willenbergovi při zřízení stavovské profesury inženýrství v roce 1718. Nadále si však měl prof. Willenberg a jeho následovníci podle názoru českých stavů opatřovat knihy a další učební pomůcky ze svých vlastních prostředků. Ještě v roce 1775 dostává třetí profesor inženýrství F. L. Hergert v instrukci zemského výboru království českého z 16. února pokyn, aby vyučoval podle knih a pomůcek, které si sám opatří.

Přesto se právě tomuto poslednímu profesorovi Stavovské inženýrské školy, ve kterou se původní profesura pro 12 žáků rozrostla (v roce 1788 měla 213 žáků v důsledku specializovaných kurzů pro mladé poddůstojníky, kadety a syny důstojníků), podařilo, že zemské stavy dekretem z 11. září 1788 povolily přijmout do školy odborného adjunkta a dva řemeslníky a také přidělily pravidelnou roční dotaci 250 zlatých na nákup knih a učebních pomůcek.

Od roku 1788 byla tedy knihovna jako součást sbírky učebních pomůcek pravidelně financována z českých zemských, později rakouských státních prostředků v souvislosti s tím, jak se měnila a rozvíjela škola, při které knihovna vznikla a které poskytovala svoje služby.

Financování knihoven v Rakousku se řídilo již výše zmíněnou Instrukcí pro c. k. univerzitní a studijní knihovny z roku 1825. Financování se týká § 63, který určuje, že na nákup knih je vyměřena řádná roční dotace⁵⁾ s tím, že na nákupy knih pro knihovnu užitečných, na které dotace nestačí, je možné požádat studijní dvorskou komisi prostřednictvím příslušného zemského úřadu o dotaci mimořádnou.

Několik dalších paragrafů instrukce pak dává pokyny vedoucímu knihovny, jak postupovat při výběru literatury pro doplňování fondu s tím, že mu přísluší jak pravomoc provádět výběr literatury k doplňování, tak také odpovědnost za tento výběr i za účelné a hospodárné vynakládání finančních prostředků z řádných i mimořádných dotací i případných darů a odkazů.

Tvorba fondu KVŠT se však touto zásadou z Instrukce neřídila. Výběr literatury k doplňování prováděli od vzniku knihovny až do roku 1945 profesori škol, při nichž knihovna existovala, od roku 1869 za pomoci svých dvou zástupců – kurátorů knihovny, volených každým profesorským sborem, tj. českým a německým, vždy na dva roky. Akviziční oddělení s právem a odpovědností za tvorbu fondu vzniklo v KVŠT až po roce 1945.

Úsilí o zvýšení dotace bylo stálým předmětem zájmu pedagogů školy, od roku 1869 obou škol, k nimž knihovna náležela. Díky tomuto úsilí se podle dostupných zpráv výše roční dotace pohybovala takto:

Tab. č. 1 Výše roční dotace 1788–1948

Rok	Částka	Poznámka
1788	250 zlatých	na veškeré učební pomůcky
1829	2 000 zlatých	na veškeré učební pomůcky
1856	800 zlatých	pouze na knihy
1861	1 014 zlatých	pouze na knihy
1863	1 400 zlatých	pouze na knihy
1865	1 600 zlatých	pouze na knihy
1872	1 700 zlatých	pouze na knihy
1875	1 800 zlatých	pouze na knihy
1878	4 000 zlatých	pouze na knihy
1919	30 000 korun	pouze na knihy
1921	40 000 korun	pouze na knihy
1938	300 000 korun	pouze na knihy
1948	700 000 korun	pouze na knihy

Vedle řádné roční dotace byly zdrojem financování KVŠT výnosy imatrikulační taxy. Placení této taxy bylo v Polytechnickém ústavu království Českého zavedeno

výnosem zemského výboru v roce 1850. Rektorát školy, který taxu vybíral, předával peníze přímo knihovně. Např. v roce 1861 bylo z celkové částky 1018,18 zl. vybraných tax věnováno knihovně na nákup knih 400 zl. Od roku 1890 připadl knihovně vždy celý obnos vybraných imatrikulačních tax, který např. v roce 1897 činil 1500 zl.

Když se po postavení nové budovy české techniky na Karlově náměstí na Novém Městě pražském v roce 1874 ukázalo, že společná knihovna v Husově ulici na Starém městě je pro české profesory a studenty obtížně využitelná, prosadil si český profesorský sbor zřízení příruční knihovny v budově české techniky na Karlově náměstí. Tato knihovna byla financována z rozdílu vybrané imatrikulační taxy na české a německé škole, kdy počet studentů české školy podstatně převyšoval počet studentů školy německé a výnos imatrikulační taxy na české škole byl proto vyšší než na německé. Tato příruční knihovna byla po roce 1945 zrušena.

Třetím zdrojem financování fondu KVŠT byly mimořádné dotace, které se čas od času podařilo profesorským sborům získat. V roce 1806 při zahájení činnosti polytechnického ústavu přiznal zemský výbor jednorázovou částku 14 600 zl. na vybavení ústavu. Ředitel F. J. Gerstner použil tyto peníze mimo jiné též na nákup anglických, francouzských, německých, ruských, švédských a italských publikací.

V roce 1856 při 50. výročí vzniku ústavu přiznal zemský výbor mimořádnou dotaci 800 zl. na rozšíření knihovny. V roce 1865 při otevření čítárny pro studenty povolil zemský výbor mimořádnou výši roční dotace 1600 zl. a paušál na časopisy 640 zl. (řádná roční dotace byla v té době 1400 zl.).

Ve 30. letech 20. století rozhodoval o mimořádných dotacích pro knihovnu Akademický senát ČVUT. Např. v roce 1935 dostala KVŠT mimořádnou dotaci 200 000 Kč na vybudování sbírky patentů a 100 000 Kč na doplnění příruční knihovny, v roce 1936 120 000 Kč na doplnění sbírky patentů, 50 000 Kč na doplnění příruční knihovny, 50 000 Kč na doplnění zejména zahraničních technických časopisů a 100 000 Kč na rozšíření příruční knihovny v budově na Karlově náměstí.

Až do 30. let 20. století dostávala knihovna veškeré finance v hotovosti a uchovávala je v příruční pokladně. Běžné účty byly zakládány až po roce 1932, kdy vydal Nejvyšší účetní a kontrolní úřad ČSR výzvu, aby si organizace zakládaly účty u Poštovní spořitelny.

Historický fond

STK považuje za svůj historický fond nejstarší vrstvu knižní a seriálové literatury vytvořenou v letech 1718–1913. Začátek budování fondu v roce 1718 je dán vznikem stavovské profesury inženýrství a její sbírky knih, ohraničení rokem 1913 je dáno zásadní organizační změnou v uspořádání tohoto fondu, a to zavedením stavění knih a vázaných časopisů podle formátu a pořadového čísla.

Fond STK z let 1718–1913 je uspořádán v 16 oborových skupinách, signatury jednotlivých děl se skládají z počátečního písmene (někdy dvou písmen) německého názvu oboru a pořadového čísla začínajícího v každé skupině od čísla 1. Při vzniku tohoto uspořádání v roce 1831 bylo založeno prvních pět oborových skupin, další vznikaly postupně:

Tab. č. 2 Oborové skupiny pro stavění historického fondu STK

Signatura	Oborová skupina	Rok založení	Podíl oboru na celkovém rozsahu fondu zaznamenaném v přírůstkových seznamech do r. 1913 [%]
A	Astronomie, matematik [astronomie, matematika]	1831	11,6
B	Bauwesen [stavitelství]	1831	14,5
C	Chemie [chemie]	1831	13,8
F	Fortifikation [fortifikace]	1831	1,6
M	Mechanik [mechanika]	1831	13,3
GG	Geographie, Geschichte [geografie, dějiny]	1833	5,5
L	Landwirtschaft [zemědělství]	1835	5,7
G	Geometrie, Geodesie [geometrie, geodézie]	1835	2,8
N	Naturgeschichte [přírodopis]	1835	6,8
P	Physik [fyzika]	1837	8,1
SL	Sprache, Literatur [jazyk, literatura]	po r. 1833	0,9
St	Statistik [statistika]	asi v r. 1840	6,5
D	Deskriptive [deskriptiva]	1854	2,6
T	Technologie [technologie]	1863	3,8
E	Elektrotechnik [elektrotechnika]	1901	1,2

Skupina označená písmenem R představuje fond učebnic reálky, která byla jako příprava na studium polytechnického ústavu zřízena v roce 1833 a od ústavu místně i organizačně odloučena v roce 1857 (fond učebnic v ústavu zůstal).

Současný stav historického fondu byl zjištěn u knih rekatalogizací a vytvořením databáze v letech 1993–2002, u časopisů pořízením nového inventáře v letech 1980 až 1986. Podle těchto pramenů měl fond knih k 31. prosinci 2002 14 843 popisných jednotek s 924 přívazky (vyřazeno nebo ztraceno z fondu evidovaného v přírůstkových seznamech vedených do roku 1913 bylo 2074 popisných jednotek), fond časopisů obsahuje 539 titulů (vyřazeno nebo ztraceno bylo 39 titulů). Fyzický rozsah fondu je 22 200 svazků knih a cca 40 000 svazků časopisů.

Fond knih obsahuje též tzv. historické jádro, tj. literaturu s datem vydání 1501 až 1800 včetně (staré tisky). Tato část fondu má rozsah 966 popisných jednotek s 322 přívazky v počtu cca 1380 fyzických svazků, z toho 934 děl v 1336 svazcích je literatura získaná a používaná třemi stavovskými profesory inženýrství v letech 1718–1800, další byly do fondu zařazeny v průběhu 19. století. V historickém jádru fondu je též 13 titulů časopisů v rozsahu 397 svazků, které začaly vycházet v průběhu 18. století a do knihovny byly doplňovány od začátku vycházení.

Strukturu historického knižního fondu STK podle stáří (data vydání), jazyka dokumentů a místa vydání prezentují tabulky č. 3–5.

Tab. č. 3 Historický knižní fond STK podle data vydání

Datum vydání	Počet popisných jednotek	Podíl [%]
1801–1913	13 877	93,5
1501–1800	966	6,5
z toho:	z toho:	z toho:
1701–1800	750	77,6
1601–1700	189	19,6
1501–1600	27	2,8

Tab. č. 4 Historický knižní fond STK podle jazyka dokumentů

Jazyk dokumentů	Podíl [%]
němčina	80,0
francouzština	8,0
čeština	4,0
latina, italština, polština, ruština	8,0

Tab. č. 5 Historický knižní fond STK podle místa vydání

Místo vydání	Podíl [%]
Německo	63,0
Rakousko	11,0
Česká republika	8,5
jiné evropské státy	16,0
USA, Indie, Austrálie	1,5

Mezi časopisy je 72 % titulů psaných německy, přes 1 % francouzsky, necelé 1 % anglicky a tentýž podíl česky, zbývající tituly jsou v ostatních evropských jazycích. Nejstarší knihou zařazenou do fondu je dílo Albrechta Dürera *Underweysung der Messung mit dem Zirckel und Richtscheitel in Linien ebenen und gantzen Corporen ...*, vytištěné v Norimberku roku 1525. Historické i informační bohatství fondu dokládá řada dalších cenných tisků⁶⁾ zahrnující díla významných autorů své doby.⁷⁾

Využívání fondu knihovny

Nejstarší známé ustanovení o zpřístupňování knihovny obsahuje § 9 Organizačního statutu Polytechnického ústavu království Českého. Podle tohoto ustanovení má knihovna sloužit pedagogům a studentům ústavu a také pedagogům jiných veřejných ústavů, a to za podmínek, které mají být uvedeny ve zvláštní instrukci pro knihovnu.

Za takovou zvláštní instrukci lze jistě považovat knihovní řád. Nejstarší publikovaný text knihovního řádu KVŠT pochází z roku 1878. Zcela určitě navazoval na předchozí verze knihovního řádu, takže s velkou pravděpodobností poskytuje informace o tom, komu a jak knihovna poskytovala svoje služby počínaje rokem 1863, kdy nový statut ústavu zpracování zvláštní instrukce pro knihovnu uložil.

Knihovní řád pocházející z roku 1878 byl novelizován, resp. doplněn v letech 1903 a 1906. Byl platný i po roce 1918, kdy byl novelizován v letech 1921 a 1922. Dne 27. října 1922 oznámila KVŠT ministerstvu školství a národní osvěty (MŠANO), že vydala nové znění svého knihovního řádu v českém jazyce, jeho text se však nedochoval.

Jedním z hlavních ustanovení všech knihovních řádů KVŠT platných před rokem 1945 bylo určení okruhu osob, kterým knihovna poskytovala své služby. V nejstarším známém textu knihovního řádu z roku 1878 ve znění doplněném v letech 1903 a 1906, publikovaném v roce 1916 [9], byly uživatelé knihovny vymezeni takto:

- knihovna byla určena především pro potřebu pedagogů a studentů obou vysokých škol technických v Praze, přičemž „užívání knihovny v čítárně jest dovoleno též mužům slušným podle uznání skriptora neb jeho zástupce, není-li to na úkor osobám, které v první řadě na používání knihovny nárok mají“ [9]
- knihovna poskytovala prezenční a absenční služby, přičemž nárok na výpůjčky domů bez složení kauce měli:
  - učitelé obou vysokých škol technických
  - učitelé obou pražských univerzit
  - učitelé veřejných škol
  - členové Král. české společnosti nauk v Praze a ústavů akademie nauk ve Vídni, pokud měli bydliště v Praze nebo okolí
  - techničtí úředníci místodržitelství, zemského výboru a úředníci knihovny
  - zástupci pražských veřejných úřadů
- na kauci si mohli půjčovat knihy domů studenti obou vysokých škol technických a rektori obou škol mohli vydat povolení i jiným osobám

Kauce, která se rovnala ceně knihy i s vazbou, se skládala u správy obou c. k. vysokých škol technických a knihovně se předával při výpůjčce tzv. „lístek vkladný“, který knihovna vracela při odevzdání knihy a na který správa škol kauci vrátila.

Z uvedeného okruhu oprávněných osob vyplývá, že knihovna nebyla výlučně vysokoškolskou knihovnou jiným osobám nepřístupnou, protože navštívit čítárnu mohl každý „slušný muž“ se souhlasem vedoucího knihovny a vypůjčovat si mohl na kauci kdokoli, komu dal souhlas rektor.

Představu o charakteru služeb knihovny v období první republiky poskytuje německy psaný průvodce knihovnou vydaný v roce 1933 pracovníkem knihovny dr. Karlem Mikolaschekem [10]. Podle tohoto průvodce se v roce 1933 okruh oprávněných osob nijak podstatně nelišil od stavu uvedeného výše. Rozdíl byl pouze v tom, že bez kauce si mohli půjčovat knihy mimo knihovnu domácí studenti všech vysokých škol technických a hornické vysoké školy v Příbrami. Od domácích studentů univerzit bylo požadováno jako záruka odevzdání indexu a od studentů-cizinců bylo požadováno odevzdání pasu. Na zálohu ceny knihy a vazby si mohli půjčovat jednotlivé osoby, studenti univerzit mohli též složit zálohu místo odevzdání indexu nebo pasu. Časopisy byly tak jako dříve umístěny v čítárně pro profesory a studentům byly půjčovány pouze prezenčně na objednávací lístek.

Mimo stanovení okruhu uživatelů a doby zpřístupnění knihovny obsahuje knihovní řád ustanovení zabezpečující knihovnu před neoprávněným použitím, pokyny pro chování návštěvníků čítárny a ustanovení o náhradách škod způsobených čtenáři.

Historické statistické údaje

Nejstarší známé statistické údaje týkající se fondu a služeb knihovny, které se vztahují k rokům 1800 a 1831, jsou uvedeny na základě informací získaných z retrospektivního zpracování historického fondu STK z konce 20. a začátku 21. století. Údaje za rok 1856 jsou převzaty z knihy C. Jelinka [1] a jsou zřejmě údaji přesnými, protože jde o aktuální skutečnost z doby vzniku a vydání tohoto sborníku k 50. výročí založení polytechnického ústavu.

Další údaje za léta 1900 a 1905 uvedla ve svém článku pracovnice KVŠT Z. Syrovátková v roce 1937 [11].⁸⁾ Statistické údaje za školní roky 1899/1900 až 1904/1905 jsou uvedeny též ve sborníku ke 100. výročí založení Německé vysoké školy technické v Praze, vydaném v roce 1906 [12].

V období 1919–1946 jsou pak k dispozici údaje o fondu a poskytovaných službách téměř pravidelně za každý rok, a to většinou ze zpráv knihovny podávaných nadřízenému orgánu, tj. ministerstvu školství.

Tab. č. 6 Základní historické statistické údaje o fondu a službách STK, 1800–1946

Rok	Svazky	Odebírané časopisy	Návštěvníci	Výpůjčky
1800	900	17	-	-
1831	2 000	17	-	-
1856	7 213	20	-	-
1900	33 223	200	15 822	-
1905	36 726	201	40 928	-
1920	45 362	322	29 686	64 999
1930	59 090	425	40 847	122 508
1938	75 238	560	96 982	182 108
1944	98 268	-	36 185	98 731
1946	108 897	453	103 078	101 724

PROSTORY KNIHOVNY

Sbírka literatury stavovské profesury inženýrství byla od svého vzniku v roce 1718 do roku 1777 umístěna v bytech profesorů, ve kterých probíhala i výuka žáků.

První profesor stavovské profesury Ch. J. Willenberg bydlel v tzv. saském domě v Praze na Malé Straně. Tento dům dosud stojí, jde o první dům po levé straně Mostecké ulice ve směru od Karlova mostu na Malostranské náměstí přiléhající k Malostranské mostecké věži. Na domě je pamětní deska, informující o historii domu, zmínka o sídle stavovské profesury inženýrství a její sbírky knih však chybí. V roce 1720 se prof. Willenberg přestěhoval i se sbírkou knih na Staré město, protože studenti, bydlící v kolejích na Starém městě, si stěžovali, že cesta přes most je zdržuje. Nastěhoval se do domu na rohu Liliové a Anenské ulice, který byl tehdy nazýván „křejčovský herberk“ (*popina sartorum*). Dům dosud stojí, jde o dům na pravém rohu Liliové a Anenské ulice ve směru z Liliové ulice na Anenské náměstí.

Po penzionování prof. Willenberga (1. března 1726) se žáci i sbírka knih přestěhovali do bytu nově jmenovaného profesora J. F. Schora, který bydlel v domě „U zlatého věnce“ na Malém náměstí. Byl to prostřední ze tří domů, které byly zbourány v roce 1906 a na jejichž místě stojí dnes rohový dům Malého náměstí a Linhartské ulice.

Po jmenování třetího a posledního stavovského profesora inženýrství F. L. Hergeta (13. února 1767) se vyučování a sbírka knih přestěhovaly do Hergetova bytu v Týnské ulici, v roce 1769 do bytu v tzv. Broumovském domě na Kozím plácku. Dům byl zbořen kolem roku 1900 a přibližně na jeho místě stojí dnes budova, ve které je umístěn Český báňský úřad. Pravděpodobně od roku 1776 bydlel prof. Herget v domě na rohu Staroměstského náměstí a Melantrichovy, tehdy Sirkové ulice, kde byly škola a její sbírka knih umístěny ve velké světlé místnosti v 1. patře. Dům dosud stojí a jde pravděpodobně o místnost, jejíž okna vedou na Staroměstské náměstí.

Od 12. listopadu 1775 vyučoval prof. Herget ve speciálním kurzu kadety a poddůstojníky rakouské armády. Pro 165 posluchačů těchto kurzů již jeho byt nestačil. Na žádost vojenského velitelství a na vlivnou přímluvu generála Kinského získal prof. Herget v roce 1777 jednu posluchárnu, tři malé místnosti pro plány, nákresy, modely a technickou literaturu a zahradu s vodním pohonem pro mechanické a fyzikální pokusy v pražském Klementinu. Zde sídlila Stavovská inženýrská škola, jak byla tehdy nazývána původní profesura inženýrství, i se svou sbírkou knih až do roku 1786. Náklady na adaptace ve výši 1200 zl. v roce 1777 a o několik let později 1000 zl. získal prof. Herget z tzv. jezuitského fondu.

V roce 1786 přidělily zemské stavy prof. Hergetovi pro Stavovskou inženýrskou školu budovu Svatováclavského semináře v dnešní Husově ulici na Starém městě, která byla uvolněna zrušeným jezuitským řádem. V této budově se Stavovská inženýrská škola změnila v roce 1806 na stavovský polytechnický institut, rozdělený v roce 1869 na český a německý. Německý institut, od roku 1879 Německá vysoká škola technická, působil v této budově až do svého zrušení v roce 1945. Knihovna, která byla společná pro českou i německou vysokou školu technickou, zde sídlila do roku 1935. Dům dosud stojí, patří ČVUT a je na něm pamětní deska informující o založení Stavovské inženýrské školy Ch. J. Willenbergem.

Knihovna byla umístěna v zadním traktu budovy. Když druhý ředitel polytechnického institutu Johann Henninger Freiherr von Eberg dal v letech 1833–1834 vystavět na nádvoří Svatováclavského semináře nové dvoupatrové křídlo, chodilo se od té doby do knihovny přes dva dvory. V roce 1856 zaznamenal prof. Jelinek ve sborníku k 50. výročí založení stavovského polytechnického institutu [1], že knihovna měla v budově institutu tři místnosti v 1. patře o celkové rozloze 31,8 čtverečních sáhů (114,2 m²). Nová čítárna otevřená od roku 1865 měla rozlohu 102 m² se 73 sedadly.

V zadním traktu budovy byla knihovna umístěna v 1. patře, dveře z chodby vlevo. Podle pamětníků 30. let 20. století byla za těmito dveřmi další chodba, která byla též šatnou pro čtenáře, z ní se vcházelo do čítárny a do dvou místností skladů. Za čítárnou byla malá místnost – kancelář vedoucího knihovny, spojená okénkem s čítárnou. Až do založení čtenářských katalogů, které byly umístěny v čítárně u dveří, si musel každý čtenář při žádosti o výpůjčku zaklepat na okénko, požádat o vyhledání signatury v jediném katalogu umístěném u vedoucího knihovny, a zřízenec mu přinesl žádanou knihu ze skladu do čítárny. I po zřízení čtenářských katalogů zůstal způsob výpůjček ze skladu stejný. Časopisy byly umístěny v jednom ze skladů a volný přístup k nim měli pouze pedagogové školy, studenti museli o výpůjčku žádat výše popsáním způsobem.

Přemístění knihovny do Klementina

V souvislosti se vznikem dvou samostatných polytechnických ústavů, českého a německého, v roce 1869 a s rozhodnutím českého zemského sněmu adaptovat pro českou techniku Karlova kasárna v Resselově ulici a postavit novou budovu na Karlově náměstí (realizováno postupně v 70. letech, poslední české přednášky byly přeneseny do novostavby od školního roku 1873/74), souhlasil profesorský sbor české techniky s tím, aby knihovna zůstala společná pro obě školy. Kladl si však podmínku, že knihovna bude přemístěna z budovy v Husově ulici, která zůstala trvalým sídlem německé techniky, na neutrální půdu do prostor stejně vzdálených od sídel obou škol.

Od té doby se profesorský sbor české techniky k tomuto požadavku několikrát vrátil, ustavil i zvláštní komisi, která měla navrhnout řešení, avšak bez konkrétního výsledku. Zvláště naléhavým se tento požadavek stal v roce 1891, kdy prostor skladiště byl již zcela zaplněn, což vyřešila německá technika tím, že knihovně přidělila další sál ve své budově. Podnětem pro úsilí o umístění společné knihovny jinde než v budově německé techniky byly i neshody mezi německými a českými studenty, které způsobily, že např. v roce 1903 zakázal rektor německé vysoké školy vstup českým studentům do budovy nebo že v roce 1904 příslušníci německé vysoké školy zabránili posluchačům české techniky vstoupit do společné knihovny.

Po roce 1918 se k této záležitosti vrátil akademický senát nově utvořeného Českého vysokého učení technického, který se na jednom ze svých prvních zasedání dne 19. října 1920 usnesl, aby „společná technická knihovna byla přenesena do vhodnějších místností“.

Konkretizaci tohoto požadavku představuje dopis rektorátu Německé vysoké školy technické, zaslaný ministerstvu školství a národní osvěty (MŠANO) 15. února 1927, v němž „rektor NVŠT v dohodě s rektorem ČVUT žádá,

aby ministerstvo přidělilo KVŠT v Klementinu potřebný počet místností, které se uvolnily po přestěhování české university do nové budovy filosofické fakulty“.

Ministerstvo tento podnět zřejmě akceptovalo, protože vzneslo dotaz na ředitele tehdejší Veřejné a univerzitní knihovny (dnes Národní knihovna ČR) dr. Jaromíra Boreckého, které prostory by mohly být KVŠT přikázány. Dr. Borecký ve svém dopise z 18. května 1927 sděluje MŠANO:

Nejsou námítky, aby KVŠT byly přikázány ve východním traktu Klementina tyto místnosti:

- přízemí, 1. a 2. poschodí
- podkroví jen od obloukového přechodu až k Velké Karlově ulici, v případě potřeby pokračování do podkroví traktu jižního až ke kostelu sv. Klimenta
- přízemí, 1. a 2. poschodí jižního křídla pro byty jako náhrada za postoupená 1. a 2. poschodí nad hlavním vchodem do Klementina z nám. Mariánského
- obloukový přechod 2. patra, ale ne podkroví a 1. patra. Podkroví je přechod vnitřkem věže do nové čítárny, 1. patro je původní hlavní vchod do velkého sálu a tato chodba tvoří s ním, jakož i s vnitřní jižní chodbou uzavřený celek architektonický.

Veřejná a univerzitní knihovna nedá KVŠT tyto prostory:

- a) vlevo od průjezdu ve zvýšeném suterenu pro byt vrátného a podzemí v severním křídle, tyto prostory jsou určeny buď pro knihovnu Královské české společnosti nauk, nebo pro knihařskou dílnu VUK
- b) v podkroví dvě nově vybudovaná skladiště VUK, která tvoří s ostatními místnostmi severního traktu jeden celek.

O souhlas ministerstva financí s adaptací požádal MŠANO dopisem ze 13. prosince 1929. Po dvou urgentních vyřízení v průběhu roku 1930 odpovědělo ministerstvo financí dopisem ze 13. ledna 1931, že „nečiní námitek proti adaptaci“. Dne 30. ledna 1931 zaslal tehdejší ředitel KVŠT dr. Moucha jako odpověď na dotaz MŠANO, jak bude knihovna ve východním traktu Klementina dislokována, toto sdělení: „V levém křídle bude schodiště, přízemí, mezipatro, 1. patro, 2. patro; v pravém křídle 1. patra nalézá se velmi vhodná a reprezentativní místnost pro hlavní čítárnu. Levé křídlo lze rozšířit i přes vjezd z Mariánského náměstí tak, že mohou být umístěny v témže patře i prostorné pokoje pro profesory a repositorium časopisů.“

Výnosem č. 327000 z 23. června 1932 dalo ministerstvo veřejných prací zásadní souhlas s provedením adaptačních prací. Svým dopisem z 9. srpna 1932 sdělilo MŠANO KVŠT, že rozpočet na adaptaci činí 4 430 412,75 Kč, navíc na restaurování historického dřevěného stropu ve velké čítárně 25 000 Kč.

O zřízení transportéru knih, osobního výtahu a vybavení novostavby nábytkem a regály se muselo žádat zvlášť. Žádost KVŠT o zavedení mechanické dopravy knih a zřízení osobního výtahu byla Státní stavební správou pro přestavbu Klementina pro účely technické knihovny roku 1932 zamítnuta. KVŠT se odvolala na MŠANO a výsledkem bylo, že transportér knih byl vybudován v roce 1934 ještě před nastěhování knihovny do Klementina, osobní výtah však až v roce 1939.

Požadavek na vybavení nábytkem a regály podle seznamu a výpočtů, provedených firmou arch. Machoně, činil 2 753 600 Kč. Škrty provedené knihovnou pod tlakem ministerstva financí snížily tento požadavek na částku 1 123 480 Kč. Mimo jiné byly škrtnuty regály pro vybavení skladu v podkroví. Akad. malíř B. Číla provedl restaurování historického dřevěného stropu za částku 20 640 Kč, firma Podhajský dodala patrovou regálovou konstrukci do skladu ve 2. poschodí za 52 800 Kč.

Ze vzpomínek pamětníků vyplývá, že celá koncepce prostorového uspořádání, vnitřní vybavení i umělecká výzdoba interiérů a v tehdejší době moderní technická zařízení použitá v novostavbě jsou realizací námětů, nápadů a pracovního úsilí tehdejšího ředitele KVŠT dr. Antonína Mouchy. Adaptaci projektoval arch. dr. ing. Ladislav Machoň, se kterým dr. Moucha v letech 1927–1932 úzce spolupracoval na tvorbě projektu, a v letech 1933–1934, kdy se stavba realizovala, téměř denně na stavbu docházel a osobně kontroloval, usměrňoval i vylepšoval až do detailů skutečné provedení stavby a jejího vnitřního vybavení.

Adaptace části historické budovy Klementina, při níž bylo v polovině východního traktu strženo veškeré vnitřní zdivo a do ponechaných obvodových zdí vestavěna zcela nová železobetonová konstrukce, byla řešením odvážným jak z hlediska technického, tak památkářského. Kapacita novostavby převyšovala trojnásobně rozsah fondů, které měla knihovna v roce 1934, čtyřnásobně prostory pro stávající počet pracovníků a více než dvojnásobně počet míst pro čtenáře ve třech studovnách, které měla knihovna v původních prostorách v Husově ulici.

KVŠT měla při nastěhování k dispozici tyto prostory:

- přízemí: vstup, šatna, podatelna, další místnosti až po dnešní vstup do skladu v přízemí, který tam tehdy nebyl a kde prostor KVŠT končil strojovnou dopravníku a vstupem na točité schody do 2. patra
- mezipatro: bufet, kužárna, fotokomora, sociální zařízení, telefonní budka
- 1. patro: hala katalogů, půjčovna, velká čítárna, profesorská čítárna za velkou čítárnou, malá čítárna
- 2. patro: kanceláře, sklad s dvoupodlažní regálovou konstrukcí, prostor obloukového přechodu (tzv. most)
- podkroví: sklad bez regálové konstrukce, pouze se stanicemi dopravníku a potrubní pošty.

Pro čtenáře měla KVŠT ve velké čítárně 142 míst, v malé čítárně 35 míst a v profesorské čítárně 12 míst. Pracovníkům tvorby a zpracování fondu a vedení knihovny bylo určeno 6 velkých kanceláří ve 2. patře navzájem propojených dveřmi s bezbariérovým přístupem, hospodářské správě a přípravě vazby publikací prostory v přízemí. Mezi jednotlivými podlažními byla postavena čtyři schodiště.⁹⁾

Pro dopravu literatury byl instalován horizontálně-vertikální lanový dopravník se zavěšenými uzavřenými koši pro jednu až tři publikace, který podle požadavku dr. Mouchy vyrobila jako unikát firma Mikrofona bratří Knotkových se sídlem v Praze XIII-Strašnicích. Dopravník byl vybaven automatickým směřováním a vysazováním koše v požadované stanici. Fungoval až do začátku 60. let, kdy jej bylo nutné pro technické poruchy odstavit. Pokud

o jeho oživení v roce 1968 nebyl úspěšný a v roce 1979 byl při přestavbě části skladu v podkroví na kanceláře demontován.

Jako zálohové zařízení pro dopravu knih byl instalován malý nákladní výtah mezi sklady, půjčovnou a fotokomorou, nejprve na ruční pohon, od roku 1938 motorizovaný. Dopravu objednávek do skladů zajišťovala potrubní pošta, která fungovala až do roku 1982, i když v posledním období se značnými obtížemi. Zabezpečení před požárem zajišťovala elektrická požární signalizace, dodaná firmou Mikrofona.

KVŠT se do adaptovaných prostorů přemístila v roce 1935 (oficiální změna adresy z Praha 1, Husova 5, na Praha 1, Mariánské náměstí 5, oznámila knihovna MŠANO k 15. květnu 1935). Slavnostní otevření se konalo 9. května 1935 v 11 hod. ve velké čítárně.¹⁰⁾

V roce 1935 se do Klementina přestěhovalo 12 pracovníků a necelých 70 000 svazků fondu, takže některé prostory nebyly zpočátku vůbec využity. Prostor skladu v podkroví byl prázdný ještě v roce 1945, kdy byl zapůjčen Univerzitní knihovně, prostor „mostu“ ve 2. patře byl až do roku 1949 zapůjčen Státní knihovnické škole, dvě rozlehlé místnosti v přízemí nebyly ještě v roce 1949 nijak využity. Přesto se brzy začaly objevovat stížnosti, které se týkaly zejména toho, že čítárna časopisů nestačí pro vystavení všech odebíraných časopisů, profesorská čítárna za velkou čítárnou je příliš studená a svým umístěním pro čtenáře naprosto nevyhovující, chybí služební byt pro správce objektu, pracovníci mají málo kanceláří, protože musí sedět až čtyři v jedné místnosti.

Po roce 1939 přestala být profesorská čítárna úplně využívána a byla použita pro umístění pracovníků přidělených knihovně ze zrušených ministerstev a armády ČSR. Podle sdělení pamětníků pracovala část těchto pracovníků též v prostoru za vchodem do východního křídla Klementina z rohu nádvoří. Byla to skupina, která pracovala na úkolu zadaném dr. Mouchou pro účelné využití kvalifikace těchto pracovníků, a to na zpracování hesel pro technicko-biografický slovník českých zemí.

Zatímní správce KVŠT ustanovený 12. května 1945 po onemocnění dr. Mouchy, vrchní rada Jiří Max, zajistil v květnu 1945 „podle dávného plánu dalšího rozšíření knihovny“ obsazení místností v severovýchodním rohu Klementina po zrušené německé univerzitě. Zabrané prostory byly v roce 1946 použity pro nově založené Technické dokumentační středisko.

PRACOVNÍCI KNIHOVNY

Funkce a systemizace pracovních míst

Na pracovníky knihovny Polytechnického ústavu království Českého, od roku 1869 společné knihovny českého a německého polytechnického ústavu a od roku 1879 Knihovny vysokých škol technických v Praze, se vztahovala Instrukce pro c. k. univerzitní a studijní knihovny z roku 1825 [9]. Tato instrukce rozděluje v § 124 pracovníky knihoven do těchto kategorií:

- a) *přednosta knihovny, který řídí knihovnu jako celek, je především odpovědný za všechny části chodu knihovny, podle možností se však podílí také na vlastních knihovnických činnostech*
- b) *vědecký personál, tj. zástupci knihovníka a kustodi, jejichž úkolem jsou hlavně vlastní knihovnické činnosti*

- c) *kancelářští pracovníci nebo skriptoři, kteří zajišťují především různé písařské práce, kteří se však mají pověřovat i náročnějšími pracemi*
- d) *knihovní sluhové pod různým pojmenováním této funkce, kterým přísluší obsluha čtenářů v čítárně a manipulace při výpůjčkách knih; v německých provinciích se nazývají amanuensis za předpokladu, že jsou to osoby s kvalifikací získanou alespoň studiem filosofie a s předpoklady pro postup do vyšších kvalifikačních stupňů*
- e) *služebné osoby (zřízenci) pro hrubší domácí a úklidové práce*

Mezi pracovníky KVŠT se vyskytují do roku 1918 ještě další funkce mimo výše uvedené, a to:

- profesor s titulem bibliotekář, později knihovník
- vedle funkce amanuensis se vyskytuje též funkce asistent a adjunkt
- další vyskytující se funkce: praktikant, pomocník, diurnista (placený denní mzdou), knihovní sluha

Po roce 1918 se lze v KVŠT setkat s těmito názvy funkcí:

- kategorie archivních a knihovnických úředníků
  - rada archivní a knihovnické služby (též vrchní rada, vládní rada)
  - vrchní komisař archivní a knihovnické služby
  - komisař archivní a knihovnické služby
  - koncipista archivní a knihovnické služby
- kategorie úředníků vyšší pomocné správní služby
- kategorie kancelářských zřízenců

Od roku 1831, kdy byl poprvé pověřen péčí o knihovnu jeden z pedagogických pracovníků ústavu, měla KVŠT do roku 1865 jednoho zaměstnance na polovinu pracovního úvazku, od roku 1865 jednoho, od roku 1866 dva a od roku 1900 maximálně tři pracovníky, a to vedoucího knihovny ve funkcích skriptor, kustod, bibliotekář, druhého úředníka ve funkci praktikant a pomocného pracovníka (sluhu, zřízence).

Počet pracovníků se začal rozšiřovat teprve po roce 1918. Výnos ministerstva školství a národní osvěty stanovil knihovně pro rok 1927 systemizaci v počtu 11 míst. Od roku 1931 byl systemizovaný počet míst ministerstvem zvýšen na 14 míst v tomto složení:

1. v kategorii archivní a knihovnické úředníci (služební třída I.b)
  - ve 4. platové stupnici 2 místa
  - v 5. platové stupnici 2 místa
  - v 6. platové stupnici 1 místo
  - celkem 5 míst
2. v kategorii úředníků vyšší pomocné správní služby (služební třída II.)
  - v 6. platové stupnici 1 místo
  - v 7. platové stupnici 1 místo
  - celkem 2 místa
3. v kategorii kancelářských zřízenců
  - v I. platové stupnici 1 místo
  - ve II. platové stupnici 2 místa
  - ve III. platové stupnici 2 místa
  - pomocní zřízenci 2 místa
  - celkem 7 míst

Ve výročních zprávách o činnosti KVŠT je uvedeno, že v roce 1943 měla KVŠT 56 pracovníků, v roce 1945 48

pracovníků v Klementinu a 1 pracovníka v příruční knihovně na Karlově náměstí.

Vedoucí a další pracovníci knihovny

Karl Joseph Napoleon Balling

(nar. 21. dubna 1805, zemř. 17. března 1868)

K. J. N. Balling byl od 31. května 1831 ředitelem Stavovského polytechnického ústavu F. J. Gerstnerem pověřen péčí o knihy a časopisy, které byly v majetku ústavu a které byly do té doby dislokovány u jednotlivých profesorů a na katedrách.

Do ústavu nastoupil 12. listopadu 1824 jako asistent chemie, od dubna 1826 byl definitivním adjunktem, od 1. listopadu 1833 suplentem a od 16. června 1835 definitivním profesorem chemie. V roce 1865 byl zvolen rektorem ústavu.

Za knihovnu odpovídal až do října 1865, kdy předal svoji funkci v knihovně PhDr. Vojtěchu Šafaříkovi. K. J. N. Balling sepsal literaturu, kterou v ústavu našel, v tzv. Ballingově indexu.¹¹⁾ Společně s Indexem se dochovaly 1. a 2. kniha výpůjček, do nichž byly zapisovány výpůjčky v letech 1831–1849 (1. kniha) a 1848–duben 1865 (2. kniha).¹²⁾

Další Ballingovou zásluhou je pořízení inventárních seznamů veškeré literatury nacházející se v ústavu a jejich další pravidelné doplňování, ve kterém pokračovali jeho nástupci až do roku 1913.

František Štolba

(nar. 24. března 1839, zemř. 7. dubna 1910)

Student-stipendista na katedře chemie, který pomáhal prof. Ballingovi v péči o knihovnu od roku 1861. V knihovně působil do 27. listopadu 1862. V roce 1869 se stal profesorem chemické technologie na nově zřízeném českém polytechnickém ústavu.

PhDr. Antonín Schmidt

(zemř. 1. listopadu 1864)

Byl jmenován zemským výborem do funkce skriptora 3. února 1864, záhy však onemocněl tuberkulózou, takže funkci v knihovně prakticky nepřevzal.

Josef Sitte

Dne 29. října 1864 na uvolněné místo skriptora dosadil zemský výbor J. Sitteho, který byl předtím diurnistou zemské pokladny.

V knihovně působil pravděpodobně již několik měsíců před oficiálním pověřením a setrval v ní asi až do konce října 1865. Pak pracoval v rektorátní kanceláři, v roce 1869 přešel do českého polytechnického ústavu.

J. Sitte zajistil zřízení čítárny pro studenty, pro kterou ústav věnoval jednu z místností bývalého bytu ředitele, nalézající se v bezprostřední blízkosti knihovny (po reorganizaci ústavu v roce 1863 byl ústav řízen nikoli stálým ředitelem, ale rektorem voleným vždy na jeden rok). Pro vybavení čítárny musel J. Sitte zajistit, aby profesori vybrali z fondu knihy pro volně přístupnou příručku a vytvořili systematické třídění s notací složenou z římských číslic a velkých a malých písmen abecedy pro její věcné stavění.

PhDr. Vojtěch Šafařík

(nar. 26. října 1829, zemř. 2. července 1902)

V. Šafařík byl zemským výborem jmenován dne 9. srpna 1865 do funkce skriptora jako další z uchazečů, kteří

se přihlásili do konkurzu vypsaneho v září 1863 (prvním byl vybrán dr. Schmidt). Do té doby byl profesorem chemie na obchodní akademii ve Vídni. Přísahu před rektorem složil 2. září 1865, do knihovny nastoupil 30. října 1865. Ve všech přírůstkových seznamech historického fondu STK je předání Ballingem a převzetí Šafaříkem potvrzené vlastnoručními podpisy s datací 30. listopadu 1865.

Z knihovny odešel 17. října 1868 do funkce asistenta chemie v české části ústavu v té době dvojjazyčného. Od 30. srpna 1869 byl řádným profesorem všeobecné a analytické chemie v nově zřízeném českém polytechnickém ústavu. V roce 1882 se stal prvním řádným profesorem chemie na obnovené české univerzitě v Praze.

V knihovně mu připadl úkol pořídit lístkový jmenný katalog veškerého fondu, tj. provést pro tento účel jeho retrospektivní zpracování (knihovna měla v té době asi 7 000 svazků). Zpracování katalogu před svým odchodem z knihovny nedokončil. Katalog byl doplňován až do 20. let 20. století a je v STK uchováván jako historický dokument.

Jakub Havle

Knihovní sluha, přijatý do knihovny pravděpodobně v roce 1866 poté, co zemský sněm dne 10. března 1866 schválil ustanovení zvláštního sluhu v knihovně.

Josef Veselý

Do funkce zatímního skriptora byl jmenován zemským výborem dne 1. listopadu 1868. V té době působil v ústavu jako asistent všeobecné a technické fyziky. V přírůstkových seznamech STK je podepsán jako přejímající dne 17. října 1868, předávající dr. Šafařík podepsán není.

Jeho hlavní zásluhou je vydání prvního tištěného svazkového katalogu knihovny s vročením 1870. Je pravděpodobné, že pro tento účel musel dokončit retrospektivní zpracování lístkového jmenného katalogu fondu knihovny zahájené dr. Šafaříkem. Katalog byl vydán ve verzi české a německé.

Za zásluhy o knihovnu, které získal vydáním katalogu, mu zemský výbor svým dekretem č. 1392 ze dne 21. března 1871 udělil titul „bibliotékaře“. Dne 28. října 1873 J. Veselý oznámil, že byl jmenován prozatímním ředitelem vyšší státní průmyslové školy v Černovicích v Bukovině a že tedy z knihovny odejde. V Černovicích se stal řádným ředitelem průmyslové školy, později působil jako profesor na vyšší státní německé průmyslové škole v Plzni. Byl též členem císařské Karlo-Leopoldovy akademie přírodovědců.

Vojtěch Valenta

Funkcí zatímního skriptora byl pověřen v listopadu 1873, definitivně byl do funkce skriptora jmenován místodržitelstvím přípisem č. 63645 ze dne 26. října 1875. V přírůstkových seznamech STK je předání Veselým a převzetí Valentou datováno 12. srpna 1874.

O jeho životopisných datech, vzdělání a event. činnosti jinde než v knihovně není nic známo a soudí se, že neměl vysokoškolské vzdělání a že nedosahoval úrovně svých předchůdců Ballinga, Šafaříka a Veselého.

K jeho zásluhám patří zpracování a vydání tištěných katalogů v roce 1898 (fond do roku 1893) a dodatku v roce 1905 (fond za léta 1894–1903). Katalogy jsou uspořádány systematicky podle třídění vytvořeného členy profe-

sorských sborů (pravděpodobně rozšířené a doplněné znění třídění vytvořeného pro uspořádání příručky v čítárně zřízené v roce 1865), mají rejstříky a jsou dobře použitelné pro přístup k historickému fondu STK. Byly vydány v české a německé verzi.

V roce 1903 byla V. Valentovi přiznána funkce kusto-da (návrh byl podán českým profesorským sborem již v roce 1896). Z knihovny odešel po 34 letech působení koncem roku 1907 do penze.

Dr. Spiridon Wukanidovic

Zatímním vedoucím knihovny se stal od roku 1908 na základě konkurzu vypsaneho ve 2. pololetí roku 1907, od roku 1912 byl jmenován vedoucím knihovny ve funkci knihovníka I. třídy a zůstal jím až do 1. čtvrtletí roku 1914, kdy odešel jako profesor na univerzitu do Krakova. Od roku 1900 působil v Univerzitní knihovně v Praze jako amanuensis, v letech 1907–1914 jako skriptor současně s působením v KVŠT.

PhDr. Antonín Moucha

(nar. 1. ledna 1882, zemř. 29. listopadu 1945)

Po odchodu dr. Wukanidovice v 1. čtvrtletí 1914 byl pověřen vedením knihovny PhDr. Antonín Moucha. Dr. Moucha vystudoval piaristické gymnázium a na pražské německé univerzitě exaktní filozofii a fyziku. Do KVŠT nastoupil v roce 1907 jako volontér. Od října 1910 měl funkci praktikanta, v letech 1917 až 1919 funkci asistenta, v letech 1920 až 1928 funkci knihovníka I. třídy a v letech 1928 až 1938 funkci rady, později vrchního rady archivní a knihovnické služby. Hlásil se k národnosti německé, češtinu však ovládal dokonale tak, jako by to byla jeho mateřština.

Po vypuknutí 1. světové války v roce 1914 zůstala knihovna bez pracovníků, protože i dr. Moucha musel narukovat jako císařský myslivec do Riva am Gardasee. Po několika neúspěšných provizorních řešeních personální situace knihovny požádal rektorát Německé vysoké školy technické o to, aby byl dr. Moucha zproštěn vojenské služby. Této žádosti bylo vyhověno, dr. Moucha se vrátil a spolu s pomocníkem Josefem Petzoldem otevřel knihovnu po čtenáře 8. srpna 1917.

Dr. Moucha vedl knihovnu nepřetržitě až do roku 1945 a byl iniciátorem a realizátorem řady zásadních změn v činnosti knihovny, které vedly k jejímu úspěšnému rozvoji.

První zásadní změnou, kterou dr. Moucha zavedl, bylo racionální stavění fondu podle formátu a průběžného číslování (numerus currens) namísto dřívějšího stavění ve skupinách podle oborů. „Návrh správy knihovny na reorganizaci knihovny co do rozčlenění signatur“ byl schválen na zasedání českého profesorského sboru dne 27. června 1911, realizace však podle datování v přírůstkových seznamech STK spadá až do roku 1913.

Další zásadní změnou bylo zavedení katalogizace s použitím psacího stroje na karty formátu A5 pro hlavní služební katalog a psaní matric pro rozmnožení karet mezinárodního formátu ormigem pro čtenářské jmenné a věcné katalogy na začátku 20. let 20. století. Tím dr. Moucha vytvořil soustavu katalogů, která nahradila dřívější jediný ručně psaný jmenný katalog. Pro systematický katalog vytvořil vlastní oborové třídění o 67 skupinách. V letech 1927–1935 byly údaje ze starého ručně psaného katalogu přeneseny na velké i malé karty pro novou soustavu katalogů.

Nejzásadnější změnou, na níž se dr. Moucha významně podílel a která ovlivňuje činnost STK dodnes, byla adaptace prostorů ve východním křídle Klementina pro KVŠT, kam byla knihovna přestěhována v květnu 1935 ze stísněného a naprosto nevyhovujícího umístění v zadním traktu bývalé německé techniky v Praze 1, Husova ulice č. 5 (podrobněji viz kap. Prostory knihovny).

V květnu 1945 po skončení války a okupace nastala pro dr. Mouchu jako občana hlásícího se k německé národnosti složitá situace. Přestože byl nacisty potvrzen ve funkci ředitele KVŠT, nestal se kolaborantem a svého postavení využil v řadě případů ve prospěch českých knihoven a českých občanů. Dne 12. května 1945 mu bylo vydáno potvrzení policejního ředitelství v Praze, že u něho nebyly shledány žádné závady z hlediska národního a že bude proto ponechán na svobodě. Dne 2. července 1945 bylo vydáno potvrzení ministerstva vnitra, že dr. Moucha je až do dalšího vyňat z opatření proti Němcům a kolaborantům. Profesorský sbor ČVUT vydal dne 18. května 1945 prohlášení, „že jeho postoj k českému národu byl vždy velmi vřelý a že zejména po zabrání našich vědeckých technických knihoven v roce 1939 vykonal dosud nedocenené služby pro náš národ, s nímž byl i v dobách útisku více spojen než s národem svého původu“. Dr. Moucha však odešel z knihovny již 11. května 1945 pro srdeční chorobu, které po několika měsících dne 29. listopadu 1945 ve svých 63 letech podlehl.

POZNÁMKY

- 1) V dalším textu je užito označení KVŠT (místo STK) všude tam, kde si to historický kontext vyžaduje.
- 2) Vydání dekretu a zřízení profesury inženýrství předcházela dlouholetá jednání. Iniciátor vzniku profesury inženýrství, Ch. J. Willenberg, již 30. ledna 1705 poslal prostřednictvím české dvorské kanceláře císaři Leopoldu I. do Vídně žádost, aby bylo v Praze zřízeno vyučování „fortifikací“, a nabídl se, že toto vyučování za přiměřenou odměnu zajistí. Současně se obrátil na dvorskou válečnou radu s nabídkou, že se podrobí zkoušce pro získání titulu „císařský inženýr“. Zkoušku úspěšně vykonal a 15. prosince 1706 vydala dvorská válečná rada dekret, kterým Willenbergovi jako prvnímu člověku v Rakousku titul „císařský inženýr“ udělila.
Odpovědí na Willenbergovu žádost z 30. ledna 1705 byl česky psaný reskript císaře Josefa I. z 18. ledna 1707, který ukládal komisařům českého zemského sněmu obrátit se na české stavy ve věci uskutečnění žádosti s tím, „aby stavy s ním projednaly jeho [Willenbergův] plat“. Tento dokument je někdy považován za zakládací listinu ČVUT.
České zemské stavy však ve věci Willenbergovy žádosti neudělaly až do roku 1716 žádné kroky ani rozhodnutí. Willenberg proto poslal další žádost přímo císaři Karlu VI. do Vídně, kde byla prezentována 15. října 1716 (Willenberg žádost sám nedatoval).
V roce 1717 dostali komisaři českého zemského sněmu císařský reskript ze 14. května téhož roku, kterým jim bylo uloženo urychleně podat zprávu, jak byl vyřízen reskript z 18. ledna 1707.
- 3) Inventář se nedochoval.
- 4) Ani v tomto případě se inventář nedochoval.

- 5) V roce 1862 vydalo ministerstvo kultu a vyučování výnos č. 166 z 5. března, ve kterém zpřesňuje, k čemu je určena řádná roční dotace:
- k opatrování knih včetně všech k tomu náležejících výdajů, jako je dovozní clo apod.
  - k úhradě nákladů na vazbu
  - k nákupu běžných kancelářských a čistících potřeb v nejširším smyslu toho slova (napříště nebudou přidělovány k tomuto účelu žádné další finanční prostředky)
  - mimo řádnou roční dotaci hradí nadřízený orgán pouze palivo a výdaje na opravu budovy a zařízení stejným způsobem, jako je hradí u učebního ústavu, k němuž knihovna náleží.
- 6) Rukopisy ve smyslu knih zhotovených před vynálezem knihtisku nejsou ve fondu knihovny zastoupeny. Vyskytují se v něm však některé zajímavé rukopisy pozdější, např. *Mechanika* Hannse Holtzhammera z roku 1603. Jsou to studijní poznámky s textem německým, latinským a řeckým, které zachycují na 134 vyobrazeních různé stroje, kladky, rumpály, převody a důlní stroje. Kniha je svázaná v ozdobné vazbě z měkkého pergamenu. Dalším zajímavým rukopisem je opis německého překladu staroíránského textu Zoroaster: *Clavis artis* ve dvou svazcích, zhotovený v roce 1761.
- 7) Význačné matematiky a přírodovědce od doby nejstarší do konce 18. století zastupují autoři: Alhazen (spis z roku 1572), Archimédes (dva spisy vydané v roce 1670), Jacob Bernoulli (spis vydaný v roce 1742), Jean Bernoulli (jedno dílo z roku 1742), René Descartes (čtyři díla z let 1659 a 1695), Euklides (pět děl vytištěných v letech 1585, 1607, 1610 a 1744), Leonhard Euler (11 děl z let 1744–1797), Johann Kepler (spis z roku 1616), Nicolas Louis de la Caille (pět děl z let 1757–1762), Gottfried Wilhelm Leibniz (jedno dílo z roku 1745), Isaac Newton (tři díla z let 1732, 1744, 1760), Paracelsus (tři části díla vydaného roku 1590), Blaise Pascal (jedno dílo z roku 1779), Franz van Schooten (pět děl vydaných v letech 1656–1695), André Tacquet (čtyři díla z let 1669, 1740–1745).

V oboru architektury a stavitelství jsou ve fondu díla světoznámých architektů a stavitelů, jako Leonbattista Alberti (jedno dílo z roku 1565), Giacomo Barozzi da Vignola (tři díla z let 1699, 1700), Andreas Palladio (tři díla z let 1570, 1601, 1642), Vincenzo Scamozzi (tři díla z let 1615, 1697), Leonhard Christoph Sturm (24 díla z let 1710–1736), Marcus Vitruvius Pollio (jeden spis z roku 1575), Sebastiano Serlio (dvě díla z let 1560–1562, 1609) a Lucas Voch (čtyři díla z let 1767, 1778, 1780, 1804).

V oboru válečnictví a stavby fortifikací jsou zastoupeni mj. autoři Bernard Forest Belidor (devět děl vydaných v letech 1734–1769) a Sebastian Le Prestre de Vauban (sedm děl z let 1695–1770).

K nejstarším oborům techniky patří hornictví a hutnictví. I když tyto obory nebyly na pražské polytechnice předmětem výuky, jsou ve fondu zastoupeny např. tyto význačné publikace: Lazar Ercker von Santa Anna: *Beschreibung allerfürnemisten mineralischen Erztund Berckwerckarten* (Prag 1574), Georgius Agricola: *De re metallica libri XII* (Basileae 1657) a Christoph Traugott Delius: *Anleitung zu der Bergbaukunst* (Wien 1773). K nim patří i publikace o důlním měřič-

ství, např. Andreas Böhm: *Gründliche Anleitung ... von der irdischen Mess- oder Markscheidekunst* (Frankfurt und Leipzig 1759) nebo Nicolaus Voigtel: *Vermehrte Geometria subterranea* (Leipzig und Querfurt 1714).

Rovněž jedním z nejstarších technických oborů, a to zařízením a mechanikou vodních a větrných mlýnů, se zabývá dílo holandského autora Johannise Van Zyla: *Theatrum machinarum universale* (Amsterdam 1734).

Zeměpisná literatura je zastoupena dílem encyklopedického charakteru: Martin Zeiler, Matthäus Merian: *Topographie. Beschreibung und Abbildung der vornehmsten Oerter* (Francofurti ad Moenum, 1642–1672). Z velkých atlasů je ve fondu např. Johan Baptista Homan: *Atlas geographicus maior* (Norimbergae 1737–1759).

Ze starých tisků encyklopedického charakteru je ve fondu dílo Jakob Leupold: *Teatrum machinarum universale, oder Schauplatz des Grundes mechanischer Wissenschaften*, a to 1. vydání z let 1724–1727 (Pars 2–7), 2. vydání z roku 1774 je kompletní (Pars 1–7). Dále např. Georg Simon Klügel: *Encyklopädie, oder zusammenhängender Vortrag der ... gesammelten Kenntnisse* (2. vyd. Berlin 1792–1794, 5 svazků), Torbern Bergmann: *Opuscula physica et chimica...* (Lipsiae 1788–1790, 6 svazků) a Christian Ludwig Stieglitz: *Encyklopädie der bürgerlichen Baukunst...* Erster Theil A–D (Leipzig 1792).

V souvislosti s nástupem technického pokroku, rozvojem průmyslu a uplatněním přírodních věd ve vývoji technologií se od konce 18. století a zejména v 19. století mění charakter vydávané literatury z hlediska obsahového i po stránce vnější úpravy. Do fondu knihovny pražského vysokého technického učiliště se doplňují díla o použití elektřiny, magnetismu, chemie, a monografie, příručky a učebnice pro nejrůznější obory průmyslové výroby i jednotlivá řemesla. Pokus o jakési všeobecné shrnutí poznatků dosažených v 19. století představuje edice *Bibliothek der gesamten Technik*, vydávaná v letech 1905–1942 v Hannoveru ve Verlagsbuchhandlung Dr. Max Jänecke. Ze 489 vydaných svazků je v historickém fondu Státní technické knihovny 292 svazků, tj. téměř 60 %.

Z děl encyklopedického charakteru z 19. století jsou ve fondu např. Johann Heinrich Mori Poppe: *Encyklopädie des gesamten Maschinenwesens* (Leipzig 1803–1816, 6 svazků), J. G. L. Blumhof: *Versuche einer Encyklopädie der Eisenhüttenkunde* (Giessen 1816–1821, 4 svazky), Friedrich Hildebrandt: *Encyklopädie der gesamten Chemie* (Erlangen 1801–1806, 8 svazků), W. Löbe: *Encyklopädie der Landwirtschaft* (Leipzig 1850–1852, 6 svazků), *Encyklopädie des gesamten Eisenbahnwesens* (Wien 1890–1895, 7 svazků), *Encyklopädie der mathematischen Wissenschaften mit Einschluss ihrer Anwendungen* (Leipzig 1893–1934, 24 svazky), *Handbuch der allgemeinen Hüttenkunde* (Göttingen 1805–1826, 10 svazků), *Handbuch der Architektur* (Darmstadt, Stuttgart, Leipzig 1883–1931, 82 svazky).

Ve 2. polovině 19. století se objevují nová vydání sebraných spisů starších autorů, zejména matematiků. K nim patří např. *Oeuvres complètes de N. H. Abel* (Christiania 1881, 1 svazek), Wolfgang Bolyai

de Bolya: *Tentamen iuventutem studiosam in elementa matheseos ... introducendi* (Budapestini 1897–1904, 3 svazky), *Oeuvres complètes d'Augustin Cauchy* (Paris 1882–1913, 22 svazky), Arthur Cayley: *The collected mathematical papers* (Cambridge 1889–1898, 14 svazků), *Oeuvres de Lagrange* (Paris 1867–1892, 14 svazků), Karl Weierstrass: *Mathematische Werke* (Berlin 1894–1927, 7 svazků).

Zajímavými dokumenty jsou i mnohasvazková díla popisující světové výstavy pořádané koncem 19. století např. ve Vídni 1873, ve Philadelphii 1876, v Paříži 1867, 1878 a 1900, v Chicagu 1893 a další.

Z časopisů, které začaly vycházet v 18. století, jsou v historickém fondu STK např. *Annales de chimie* 1 (1790)–96 (1815), *Journal des mines* 1 (1794/95)–38 (1815), *Annalen der Physik* 1 (1799)–76 (1824), *Journal für Fabrik, Manufaktur und Handlung* 1 (1791)–35 (1808).

- 8) Statistika, ze které autorka čerpala, v době vzniku článku pravděpodobně existovaly, v archivu STK se však nedochovaly.
- 9) Hlavní schodiště z přízemí do mezipatra a 1. patra z bílého mramoru pokryté červeným kobercem, široké točité schodiště z 1. do 2. patra u osobního výtahu, úzké kovové točité schodiště z přízemí do mezipatra (tzv. podpalubí), 1. patra-půjčovny a 2. patra před vchodem do skladu, a kovové schodiště z 2. patra ke skladu v podkroví. Jako únikové schodiště bylo zřízeno točité schodiště se vchody ve 3., 2. a 1. patře a vyústěním u vchodu do východního křídla Klementina v rohu nádvoří.
- 10) Ředitel KVŠT dr. Moucha připravoval slavnost ve spolupráci s ČVUT, německá vysoká škola byla pozvána až těsně před konáním slavnosti. Svoji účast oznámil německý prorektor prof. Haerpfer v zastoupení nemocného rektora prof. Gintla. Hodinu před zahájením slavnosti mu dr. Moucha volal a žádal jej, aby se zdržel německého projevu (tlumočil žádost českého rektora dr. Tolmana). Když prorektor přišel, dr. Moucha opakoval svoji žádost a poukazoval na vzrušené halasení četných českých studentů na nádvoří. Nato všichni němečtí profesoři slavnost opustili a rektor německé vysoké školy technické zaslal stížnost na MŠANO. Kurátor knihovny dr. Kavina vysvětlil celou situaci ve svém dopise zaslaném MŠANO takto: „Halasení studentů byla demonstrace fašistických a nár. sjednocení studentů proti řeči německého rektora, proti nim byli studenti komunističtí a někteří němečtí. Bylo to předvolební ovzduší. Nepřipuštění německého projevu zabránilo projevům nespokojenosti studentů a event. hmotným škodám na nové knihovně. Obvinění německého tisku, že němečtí funkcionáři byli úmyslně opomenuti a odstrčeni, bylo nepravdivé.“
- 11) Tento dokument je uchovávan v archivu ČVUT. Je to sešit formátu 37x24 cm o 40 listech v šedých kartonových deskách s plátěným hřbetem, strany nejsou číslovány. Ručně narýsované rubriky mají nadpisy: Příjmení autora (zapisováno je též první slovo názvu), Číslo (=signatura) a Písmeno (=označení oboru, do kterých Balling knihy roztrídil: A – matematika, B – stavitelství, C – chemie, F – vojenství, M – mechanika). Zápisy končí písmenem W, písmena X a Y jsou nadepsána, ale nejsou obsazena a písmeno Z úplně chybí. Index tedy nebyl autorem dokončen. Ve štítku nale-

peném na obalu nese název: „Index der alphabetisch geordneten Namen der Verfasser der in der Bibliothek der könig. techn. Lehranstalt umfassender Werke, mit Bezeichnung der Nummern und des Lehrfaches, zu welchem diese gehören. Verfasst im Oktober 1831 von dem damaligen Bibliotheks-Vorsteher Karl Balling, Adjunkt des Lehrfaches der Chemie und weiter fortgesetzt“.

- 12) Jsou to vázané sešity s tkanicemi, koženým hřbetem a rohy s nadepsáním „Vormerksbuch ...“ (další text je nečitelný). Ručně narýsované rubriky obsahují údaje: čas výpůjčky: den, měsíc, rok; název díla s uvedením autora, místa a roku vydání; inventární číslo; čas vrácení a jeho potvrzení: den, měsíc a rok. Záznamy v 1. knize jsou pod jmény profesorů, ve 2. knize jsou rozčleněny do XII oddílů podle vyučovací oborů. Po dubnu 1865 byl pravděpodobně zaveden praktičtější způsob evidence výpůjček, což může mít souvislost s otevřením čítárny pro studenty od 1. ledna 1865.

PRAMENY A LITERATURA

Použité archivní materiály

1. Zápisy z jednání profesorského sboru českého polytechnického ústavu a nástupnických organizací, 1870–1918
2. Materiály z archivu ministerstva školství a národní osvěty, 1918–1945

Použitá literatura

1. JELINEK, Carl. *Das ständisch-polytechnische Institut zu Prag : Programm zur fünfzigjährigen Erinnerungs-Feier an die Eröffnung des Institutes 10. November 1856*. Prag, 1856. 336 s.
2. VELFLÍK, Albert Vojtěch. *Dějiny technického učení v Praze s dějinným přehledem nejstarších inženýrských škol [...]. Díl. 1. Od prvního vyučování inženýrským vědám v Rakousku až do zakončení utraquistického období polytechnického ústavu v království Českém*. Praha, 1906. 671 s.; VELFLÍK, Albert Vojtěch. *Dějiny technického učení v Praze s dějinným přehledem nejstarších inženýrských škol [...]. Díl. 2. Od samostatnosti českého polytechnického ústavu království Českého r. 1869 až do r. 1880*. Praha, 1925. 431 s.
3. DERFL, Antonín, VEJSOVÁ, Anna. *Knihovna vysokých škol technických – ústřední technická knihovna ČSR v minulosti a dnes*. Praha, 1959. 154 s.
4. ČERNÁ-ŠLAPÁKOVÁ, Marie L. *Vzácné staré knihy ve Státní technické knihovně v Praze*. Praha, 1971. 344 s.
5. SCHENK, Elizabeth M. *Die technische Hochschule in Prag und ihre Bibliothek. Sonderdruck aus „Bibliothek und Wissenschaft“, Band 11, 1977*. 72 s.
6. PETŘÍK, Josef. Christian Josef Willenberg. *Technický obzor*, 1931, roč. 39, č. 9, s. 137–140.
7. GRASSAUER, Ferdinand. *Handbuch für Universitäts- und Studienbibliotheken*. Neue Ausgabe. Wien, 1899, s. 191–224.

8. JÍLEK, František, LOMIČ, Václav. *Dějiny Českého vysokého učení technického. 1. díl, sv. 1.* Praha, 1973, s. 72–74.
9. JÄHNEL, W. *Vorschriften für die technischen Hochschulen Österreichs.* Wien, 1916. (Statut polytechnického ústavu z 29. dubna 1869 s. 40–50, Instrukce pro univerzitní a studijní knihovny z 23. června 1825 s. 191–224, Knihovní řád z r. 1878, doplněný v letech 1903 a 1906, s. 351–356, Instrukce pro přednostu knihovny obou vysokých škol technických z 21. listopadu 1905 s. 356–358.)
10. MIKOLASCHEK, Karl. *Führer durch die Bibliothek der technischen Hochschulen in Prag.* Prag, 1933. 15 s.
11. SYROVÁTKOVÁ, Zdeňka. Knihovna vysokých škol technických v Praze. In *Průvodce světem techniky = The World Engineering Directory : Encyklopedie.* Praha 1937–1939, s. 308–309.
12. *Die k. k. Deutsche technische Hochschule in Prag 1806–1906.* Prag 1906, s. 432.

